

Яке "після війни" нас чекає? Нотатки з прем'єри вистави "Візит" у столичному театрі Франка

Коли у 1956 році Фрідріх Дюрренматт написав "Візит літньої пані", то згодом згадував, що задумував писати комедію. Проте дух охлялої, яка ще лише формувала свої повоєнні цінності, Європи, напевне, вніс свої корективи.

Спочатку дещо про сюжет. У загумінковому, а донедавна славному (а як же інакше?!) містечку Гюллен розгортаються події, якими автор підважує чи не усі інститути і принципи, які згодом стануть хрестоматійно європейськими: верховенство права, незалежні інституції, гуманізм, застерігаючи від їхніх пороків та викривлень.

Розбрат у сонне життя провінційного, шахтарського Гюллена вносить візит Клер Цаханасян, багатой колишньої жительки містечка, яка приїхала задля того, щоби повернути собі справедливість, у якій їй 45 років тому було жорстоко відмовлено. Дюрренматтова Клер, пропонує свою справедливість, справедливість тої, що вижила, і тепер безжально диктує свої умови.

У березні 2023 київські франківці (режисер-постановник – Давид Петросян, художниця-сценографка – Даниїла Колот, художниця по костюмах – Наталія Рудюк) сміливо пропонують виставу про справедливість у країні, де попит на неї завжди перевищував пропозицію, а ціна завжди була "за домовленістю".

Ця вистава – застереження про можливі розчарування і ресентимент; нагадування про слабкості, які стають явними саме тоді, коли здається, що основна загроза уже позаду і от-от має початись щасливе життя; екзамен сумління, який доведеться скласти кожному і кожній з нас рано чи пізно. Чи готові ми до нього? У нас все ще є час?

Усе дійство відбувається на пероні-середмісті-копальні-лісі-кладовищі містечка Гюллен, яке донедавна було мало не центром Європи, проте тепер занепадає і зниділі містяни міряють життя поїздами, що проходять повз. Художнє рішення аскетично передає здушену атмосферу містечковості: старий робочий одяг висить над сценою на міцних ланцюгах минулого, що тримають небо; мешканці перетворюються у дерева і будівлі, нагадуючи, що і вони мають вуха.

Клер Цаханасян (Наталія Сумська) прибуває у місто своєї юності із почетом, що нагадує пишну гротескную похоронну ходу. Містяни невільно доповнюють це враження: тут і оркестр, і бургомістр (Остап Ступка), і священник (Арсеній Тимошенко), і поліціант (Олександр Форманчук), звісно – квіти і промови. Усі зібрались святкувати смерть.

Клер пропонує містянам угоду – вбити її кривдника Альфреда Гіля (Олексій Богданович) і тоді місто отримає 1 мільярд. Справедливість восторжествує. Гюллен поверне колишню славу. Звичайно, гюлленці обурені, вони готові відстояти "священні принципи моралі" ціною злиднів. Тим іронічнішим виглядає той факт, що зовсім скоро усі вони закриють очі на вбивство та ба більше – проголосують за нього відкрито, підняттям рук. У виставі майстерно акцентується увага на руках – як жесті вітання, злиденного розпачу, милостивої допомоги, волевиявлення, тріумфу, сліпого поклоніння новому божеству.

Одна із найсильніших сцен у виставі – коли натовп, у новому жовтому взутті (своєрідні мітки тих, хто вже отримав свої срібняки), оточивши Гіля, піднімає правиці у "єдиному пориві" до справедливості, посилаючи його на смерть. У цьому епізоді – усе ХХ століття, заперечення заяложеного "кінця історії".

Проте раптова зміна суспільної думки – не єдина трансформація у виставі. Буквально на наших очах ексцентрична багатійка Цаханасян перетворюється у золоту фігуру, ховаючи у собі горе, що пожирало її зсередини усе життя.

Якщо у Дюрренматта цей внутрішній розпад унаочнюється протезами, то Петросян показує внутрішню порожнечу Клер, перетворюючи її у золоту фігуру (виконану Нораїром Кесаяном), молоха, довкола якого танцюють гюлленці (чим не танець смерті?), принісши в жертву Гіля.

А сам Альфред Гіль перетворюється із боягузливого злочинця чи не в єдиного достойника, який, загнаний мов звір, усвідомлює масштаб свого злочину: і перед Клер, і перед гюлленцями, та розуміє невідворотність прірви, у яку котиться світ провінційного містечка. Олексій Богданович блискуче проживає цей момент: від заперечення до усвідомлення, від бравади до раптового прозріння неухильності відповідальності.

"Візит" – вистава повна алегорій і відсилок до культурних, історичних, релігійних кодів, які зашифровані у музиці, жестах, вбранні, словах. Режисер апелює до ширшого світового, європейського цивілізаційного контексту, уникаючи відвертих паралелей із сучасною Україною.

Таким чином, Давид Петросян розгортає перед своїми глядачами світовий масштаб викликів, які ми часто вважаємо питомо українськими. Він апелює до загумінковості, застерігаючи від згубного відчуття винятковості. Словами Юрія Шевельова, Давид Петросян "руйнує" картагену української провінційності".

Мар'яна Семеншин спеціально для УП.Життя.